

Είναι τα Ρωμαίικα ο πλησιέστερος «ζωντανός συγγενής» της Αρχαίας Ελληνικής;

Ανθή Ρεβυθιάδου (Επικ. Καθηγήτρια Γλωσσολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) και Βασίλειος Σπυρόπουλος (Λέκτορας Γλωσσολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών)

Το ερώτημα είναι κάθε άλλο παρά ρητορικό καθώς πολύ συχνά ως γλωσσολόγοι ερχόμαστε αντιμέτωποι με ενθουσιώδεις απόψεις σχετικά με τις αρχαιοελληνικές καταβολές των σύγχρονων ελληνικών διαλέκτων. Η επιστημονικά αποδεκτή απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι ότι, με εξαίρεση την Τσακωνική, οι σύγχρονες ελληνικές διάλεκτοι δεν προέρχονται απευθείας από κάποια αρχαία ελληνική διάλεκτο (δωρική, ιωνική, αιολική) αλλά από τη Βυζαντινή Κοινή (4^{ος}-8^{ος} αι. μ.Χ.), η οποία αποτελεί εξέλιξη της Ελληνιστικής-Ρωμαϊκής Κοινής (3^{ος} αι. π.Χ. – 3^{ος} αι. μ.Χ.). Σε πρόσφατο δημοσίευμα στην εφημερίδα *The Independent*, η συνάδελφος γλωσσολόγος Ι. Σιταρίδου, Λέκτορας στο Πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ, υποστηρίζει ότι «τα Ρωμαίικα διατηρούν έναν εκπληκτικό αριθμό γραμματικών χαρακτηριστικών που προσδίδουν στη διάλεκτο μια γεύση Αρχαίων Ελληνικών· πρόκειται για χαρακτηριστικά που έχουν τελείως χαθεί από τις σύγχρονες ποικιλίες της Ελληνικής». Η παραπάνω διαπίστωση μπορεί εύκολα να παρασύρει κάποιον στο συμπέρασμα ότι τα Ρωμαίικα, η γλώσσα δηλαδή των μουσουλμάνων της περιοχής Οφ (Όφισ) και της ευρύτερης βορειο-ανατολικής Τουρκίας, αποτελούν τους πλησιέστερους ζώντες συγγενείς της Αρχαίας Ελληνικής, συμπέρασμα το οποίο φαίνεται να υιοθετεί ο συντάκτης του άρθρου της *Independent* αλλά και οι δημοσιογράφοι που αναδημοσίευσαν την είδηση σε ελληνικές εφημερίδες και ΜΜΕ.

Το βασικό επιχείρημα που προβάλλει η ερευνήτρια είναι η ύπαρξη απαραιτητικών τύπων όπως ο εξής: *κεθέλεσα γράψεινα* (μτφρ. *δεν ήθελα να γράψω*), οι οποίοι ανάγονται στο απαρέμφατο της Αρχαίας Ελληνικής, π.χ. *ουκ ήθελον γράψαι/γράφειν*. Ωστόσο, υπάρχουν τρία βασικά ερωτήματα που πρέπει ένας ερευνητής γλωσσολόγος να θέσει και να απαντήσει πριν καταλήξει στο παραπάνω συμπέρασμα:

(α) *Είναι το απαρέμφατο των Ρωμαϊκών ίδιο με αυτό της Αρχαίας Ελληνικής ή μήπως είναι πλησιέστερο με ανάλογες δομές της πρώιμης Βυζαντινής Κοινής;* Με άλλα λόγια, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η υπερδισχλιετής ενδιάμεση ιστορία της ελληνικής γλώσσας και να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να προέρχεται το απαρέμφατο των Ρωμαϊκών από ενδιάμεσους σταθμούς της γλώσσας μας. Τα δεδομένα πάντως από τις προηγούμενες καταγραφές της διαλέκτου (π.χ. Deffner 1878, Dawkins 1914, και πιο πρόσφατα Mackridge 1987, 1995, 1999, Asan 1998, Ρεβυθιάδου & Σπυρόπουλος 2009) δείχνουν ότι το απαρέμφατο των Ρωμαϊκών διαφέρει ριζικά από το απαρέμφατο της Αρχαίας Ελληνικής. Πρώτον, κλίνεται ως προς το πρόσωπο και τον αριθμό: *κεθέλεσες γράψεινες* (μτφρ. *δεν ήθελες να γράψεις*), *κεθέλεσε γράψεινε* (μτφρ. *δεν ήθελε να γράψει*). Δεύτερον, εμφανίζεται σε δομές στις οποίες η Αρχαία Ελληνική δε χρησιμοποιούσε απαρέμφατο, όπως είναι η σύνταξη με το *έχω* για τη δήλωση της δυνητικής και του αντίθετου του πραγματικού, π.χ. *να είχα ξερέσεινα το έν κακό, κείχα ειπίνα το* (μτφρ. *Αν ήξερα ότι αυτό είναι κακό, δε θα το έλεγα*). Η σύνταξη αυτή μάλιστα παραπέμπει στην περίοδο της Βυζαντινής Ελληνικής, δηλ. στο χρονικό διάστημα μεταξύ 4^{ου} και 8^{ου} αιώνα μ.Χ.

(β) *Κατά πόσον η ύπαρξη και μόνο του απαρεμφάτου είναι επαρκές κριτήριο για να επικαλεστούμε την άμεση συγγένεια ανάμεσα στα Ρωμαίικα και την Αρχαία Ελληνική;*

Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό ερώτημα για δύο λόγους: Πρώτον, γιατί τα δεδομένα από τις πρώτες γνωστές καταγραφές δείχνουν ότι το απαρέμφατο έχει σχεδόν απολιθωμένη χρήση ή χρησιμοποιείται εναλλακτικά με άλλους ρηματικούς τύπους (π.χ. υποτακτική). Η χρήση αυτή του απαρεμφάτου παραπέμπει επίσης στη Βυζαντινή Κοινή, όπου ναι μεν οι απαρεμφατικές δομές είχαν υποχωρήσει, υπολείμματά τους ωστόσο εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά με τις νέες δομές που τις είχαν αντικαταστήσει. Δεύτερον, γιατί η ίδια διάλεκτος παρουσιάζει πολλά άλλα γραμματικά χαρακτηριστικά (π.χ. μερική απώλεια του γένους, πτωτικοί συγκρητισμοί, σχηματισμός ερωτηματικών προτάσεων με -μι) που, αν μη τι άλλο, τη συνδέουν με άλλες διαλέκτους που μιλιούνταν στην Μικρά Ασία και την απομακρύνουν όχι μόνο από την Αρχαία αλλά και από τη Κοινή Νέα Ελληνική.

(γ) *Δεδομένου ότι το απαρέμφατο εμφανίζεται επίσης στις ελληνικές διαλέκτους της Κάτω Ιταλίας (π.χ. Γραικάνικα), ποιος είναι ο ρόλος της κυρίαρχης γλώσσας (δηλ. της Ιταλικής για τα Γραικάνικα και της Τουρκικής για τα Ρωμαϊκά) στην διάσωση ή στην εξέλιξη αυτού του γραμματικού χαρακτηριστικού;* Το ερώτημα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα αν αναλογιστεί κανείς ότι και οι δύο αυτές γλώσσες διαθέτουν απαρέμφατα και μάλιστα το απαρέμφατο της Τουρκικής κλίνεται όπως αυτό των Ρωμαϊκών. Με άλλα λόγια, είναι πιθανό μια άλλη γλώσσα να ήρθε σε επαφή με τη συγκεκριμένη διάλεκτο σε κάποια φάση της ιστορίας της και να την βοήθησε (άθελά της) στη διατήρηση ή ακόμη και στην ανάπτυξη του απαρεμφάτου.

Η εξέταση αυτών των ερωτημάτων αποτελεί αναμφίβολα μια επίπονη διαδικασία που βασίζεται στη μεθοδολογία της συγκριτικής περιγραφής και ανάλυσης γλωσσών και προϋποθέτει εξέταση όχι μόνο των γλωσσικών δεδομένων που συλλέγονται μέσω έρευνας πεδίου αλλά και ενδελεχή μελέτη δημοσιευμένων και αδημοσίεωτων πηγών σε διαχρονικό επίπεδο. Δυστυχώς τα αποτελέσματά της επιτόπιας έρευνας της κας Σιταρίδου δεν έχουν προς το παρόν δημοσιευθεί. Αισιοδοξούμε ωστόσο ότι σύντομα θα παρουσιαστούν αναλυτικά τόσο η μεθοδολογία όσο και τα επιστημονικά επιχειρήματα που υποστηρίζουν την άμεση σχέση που η κα Σιταρίδου διατείνεται ότι υπάρχει ανάμεσα στα Ρωμαϊκά και την Αρχαία Ελληνική. Η υπόθεση αυτή θα είχε πράγματι μεγάλο ενδιαφέρον αν αποδειχθεί ότι όντως τα Ρωμαϊκά διατηρούν επαρκές αριθμό γραμματικών χαρακτηριστικών που είχε η Αρχαία Ελληνική αλλά όχι η Βυζαντινή Κοινή. Μέχρι τότε όμως πρέπει να είμαστε πολύ επιφυλακτικοί με ανακοινώσεις που το μόνο που έχουν να προσφέρουν είναι η υπονόμηση της εγκυρότητας της ίδιας μας της επιστήμης.

Βιβλιογραφία: [1] **Asan, Ömer.** 1998. *Ο Πολιτισμός του Πόντου*. Μετάφραση Αγγέλα Φωτοπούλου, γενική επιμέλεια και μετάφραση λεξικού και σημειώσεων γραμματικής Σοφία Ιωαννίδου και Χρυσούλα Παπαδοπούλου. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη. [Πρωτότυπο Asan, Ömer. 1996. *Pontus Kültürü*. Mayıs]. [2] **Deffner, Michael.** 1878. Die Infinitive in den pontischen Dialekten und die zusammengesetzten Zeiten im Neugriechischen. *Monatsberichte den Königlich Preussischen Akademie de Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1877*, 191-230. Berlin. [3] **Dawkins, Richard M.** 1914. *Ποντικά II*. Χειρόγραφο σημειωματάριο στο Αρχείο Dawkins στην Taylor Bodleian Slavonic & Modern Greek Library of the University of Oxford. Καταχώρηση ως ARCH.Z.DAWK.8(3). [4] **Mackridge, Peter A.** 1987. Greek-speaking Moslems of north-east Turkey: Prolegomena to a study of the Ophitic sub-dialect of Pontic. *Byzantine and Modern Greek Studies* 11: 115-137. [5] **Mackridge, Peter A.** 1995. Pontic in contemporary Turkey: Ancient features in the dialect of Ofis. *Αρχείον Πόντου* 46: 133-161. [6] **Mackridge, Peter A.** 1999. The Greek spoken in the region of Pontus. Στο *Dialect Enclaves of the Greek Language*, 101-105. Athens: Centre for the Greek Language. [7] **Ρεβυθιάδου, Ανθή και Βασίλειος Σπυρόπουλος.** 2009. Οφίτικη Ποντιακή: Έρευνα γλωσσικής καταγραφής με έμφαση στη διαχρονία και συγχρονία της διαλέκτου. Μονογραφία (Μελέτες 2009), Κοινοφελές

Ίδρυμα Ι. Σ. Λάτση (Ηλ. δημοσίευση: <http://www.latsis-foundation.org/files/Meletes2009/11.report.pdf>)